

המנדלה

תקציר מתוך ספרה של ריבה פרי "מעשה ביצירה" תהליך היצירה, מיתוסים ואגדות

בתרבויות קדומות היה ה"מרכז" נושאם של טקסים ופולחנים. המסורת השמאנית מתארת את העולם כמורכב משלושה אזורים קוסמיים: שמים ארץ והעולם שמתחת. ו"המרכז" הוא נקודת החיתוך שבין אזורים אלה. ממנה מתאפשרת פריצת הדרך מאזור לאזור, כמו גם התקשורת ביניהם. ערים, מקדשים וארמונות מסוימים מלאו בטקסים אלה את תפקיד "מרכז העולם", כמייצגים נוספים לדימוי של עץ המחבר בין העולם שמעל או השמים, העולם שלנו, והעולם שמתחת או השאול. העץ המחבר את העולמות האלה במרכז והוא כעין ציר מרכזי.

במסורות רבות גדל עץ העולם על פסגת הר. כאשר העולה לרגל הגיע אל פסגתו, הוא חווה מעבר אל מצב אחר. הוא התעלה אל מעבר למישור היומיומי, ונכנס לאזור הטהור והקדוש. פסגת ההר היא גם המקום שבה החלה הבריאה. היקום נתפש כמתפשט החוצה מתוך נקודה מרכזית אחת, ובריאת האדם אירעה במרכז העולם. הטקסים והפולחנים הקדומים ביטאו את שאיפתו העמוקה של האדם למצוא את עצמו בלב המציאות, המסמל את העצמי, כמרכז הפנימי של האישיות הטוטלית.

המנדלה מייצגת את האופן שבו נקשרים כל קצות האישיות אל מרכז אחד. מרכז המנדלה מסמל את הנקודה המרכזית בנפש, שאליה מתייחסים חלקי הנפש האחרים וסביבה הם מתארגנים. "כשהתחלתי לצייר מנדלות," סיפר יונג בזכרונותיו, "גיליתי שהכול, כל השבילים שהתנהלתי בהם, כל הצעדים שנקטתי, הוליכו שוב ושוב אל נקודה אחת –

משמע אל הנקודה המרכזית. יותר ויותר התבהר לי שהמנדלה היא האמצע. זה יעדם של כל השבילים. זוהי הדרך אל המרכז, אל האינדיבידואציה. במשך אותן שנים הבנתי כי היעד של ההתפתחות הנפשית הוא העצמי. אין התפתחות קווית, יש רק נתיב מעגלי המקיף את העצמי וחותר אליו...הכל מכוון אל המרכז."

ייחודה של המנדלה אינו רק בהיותה מרכז אלא גם באופן שבו היא בנויה סביב המרכז הזה וההתייחסות אליו. מבנה המנדלה מופיע בדרגות מורכבות שונות, החל בצורות עגולות פשוטות וכלה בדגמים מסובכים ביותר. מנדלות רבות משלבות עיגול וריבוע או מחולקות לארבע או לכפולות של ארבע. העיגול מסמל את השלמות בטבע, והריבוע את השלמות מעשה ידי האדם. השילוב ביניהם הוא השילוב בין האלוהי לבין האנושי, בין האוניברסלי לבין האישי וכדומה. ארבעת הכיוונים ימין שמאל פנים אחור הן ארבעת הפונקציות של התודעה: חשיבה, רגש, אינטואיציה ותחושה, המיוצגים במנדלות מסוימות בארבעה צבעים: אדום, ירוק, לבן וצהוב.

יונג התוודע אל המנדלה כאשר היא הופיעה באופן ספונטני בציוריו ובציוריהם ובחלומותיהם של מטופליו. מפגש זה הביאו לחקור את גילוייה ההיסטוריים. הוא מצא כי המנדלה מופיעה באמנות, בריטואלים ובמבנים במקומות שונים בעולם החל מתקופות קדומות מאוד ועד ימינו.

עצם תהליך יצירת המנדלה מבטא את הכוחות המארגנים של נפש ואת נטייתה ליצור מבנים, צורה וסדר. מבנה היצירה עשוי להתגלות ולהיעלם כמה פעמים לעיני רוחו של היוצר, עד שיופיע באופן ברור, סופי וקבוע. בפעמים אחרות עשוי היוצר לקבוע את מבנה היצירה מראש ואז ליצור בתוכו.

טקסים הכרוכים ביצירת מנדלות נערכו גם למטרות ריפוי. בני שבט הנבחו, למשל, יצרו ציורי חול הבנויים כמנדלות, כדי להחזיר לאדם חולה את ההרמוניה הפנימית ואת ההרמוניה עם היקום. החולה לא יצר מנדלה בעצמו, תפקיד זה הוטל על מי שהוכשר לכך במיוחד. בשעת הטקס ישב החולה במרכז המנדלה, ויוצריה שרו שירי מרפא מיוחדים. עם סיום הטקס נהרסה מנדלת החול. כל המקדשים ההודים בנויים בצורת מנדלות, והכניסה אל תוך המנדלה סיפקה למאמינים את "חוות המרכז" שאותה חיפשו. האסכולה הטנטרית דחתה את השימוש הטקסי במנדלות חיצוניות, מוכנות, ודרשה מחניכיה ליצור מתוך עצמם את הסמלים הדרושים, ובאמצעות התהליך הזה לגלות מחדש את המרכז שלהם.

יונג מדגיש כי "ליצירת המנדלות יש השפעה מרפאת על יוצריה רק כאשר ציור המנדלה נעשה באופן ספונטני, ולא כחזרה מלאכותית או חיקוי מכוון של דימויים מעין אלה."

" המנדלה אינה מהדברים שמחליטים עליהם, אלא מאלה החייבים לצמוח מתוך המעמקים החשוכים של השכחה, ורק אז יהוו ביטוי נעלה לתחושות המוקדמות של התודעה ולאינטואיציות של הרוח."

יונג מתאר כיצד מטופלים שלו ציירו מנדלות מסובכות מאוד מבלי שהיה להם מושג מה משמעותן. ציור המנדלה במקרה זה מבטא מגמה חדשה בנפש, עדיין לא מודעת, אירגון מחדש של האישיות כולה. הדפוס הקפדני של המנדלה מפצה על חוסר הסדר והבלבול של המצב הנפשי בזכות הנקודה המרכזית שאליה הכל מתייחס. המרכז משמש גם נקודת עוגן לניגודים.

מנדלה חייבת לכלול בתוכה איזשהו פתח, משהו ששובר את הסימטריה והאיזון, שמתוכו יצמח התהליך שיביא לידי התפרקות המנדלה הישנה וייצור את המנדלה הבאה. קיומו של תהליך זה תלוי גם ביכול לשחרר את המנדלה הקיימת, ולתת לה למות. אין זה נכון לדבוק במנדלה המשקפת איזון שהיה נכון לאתמול. מה שהיה אתמול סמל של חיים עלול להפוך לסמל של מוות וניוון של תהליך החיפוש העצמי שהגיע לקיפאון, לכן לא כדאי להיאחז בה ולהזדהו עימה, אלא לשחרר אותה ולתת לה להתפרק. מתוך התפרקות המנדלה נולד עולם חדש, והפרט נולד מחדש אל תוך העולם. הנסיון להגיע לשלמות בתוך העצמי יתנגש שוב ושוב במציאות, ובכל פעם מחדש יביא הקונפליקט הזה לידי התפרקות המנדלה, וזאת רק כדי לבנותה מחדש. מהחוויה שיצרה את המנדלה נשאר זכרון ההתנסות הפנימית של חלון שנפתח אל הנצח, אולם אין מנוס מהתמודדות עם העובדה כי החיים מורכבים משינוי תמידי ודינמי, מחוסר ודאות וחוסר ביטחון, והדברים נכונים עוד יותר לגבי החוויה של תהליך היצירה. תהליך היווצרותה של יצירת אמנות מקביל לתהליך היווצרותה הספונטנית של מנדלה המבטאת אחדות חדשה. גם יצירת האמנות אמורה להעניק תחושה של פיוס, הרמוניה ואיזון המתחים הפנימיים. אולם יוצר אוטנטי לעולם אינו מגיע למטרה, הוא תמיד נמצא בתוך תהליך. השלמות של יצירה אחת עשויה להוליד את הנבט שמתוכו תצמח היצירה החדשה. המנדלה מסמלת הן את הסוף והן את ההתחלה, ובנוסף גם את המעגליות של ההתחלה והסוף, החוזרים שוב ושוב בחיי האדם. כאשר האחדות שהוא מבקש לשמר, בעזרת שינויים קטנים של הסתגלות, מולידה אחדויות חדשות, או אז המנדלה הישנה, המספקת מקלט במעגליותה המגוננת, עשויה להפוך למקום לידה: "מנדלות הן מקומות לידה במובן המילולי של המילה, פרחי הלוטוס, שבתוכם הבודהה מתעורר לחיים," אומר יונג. בתוכן עשוי להיוולד דבר חדש, ומהן ניתן לצאת לחיים חדשים.